

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Producing the local: Javanese performance on Indonesian television

Bogaerts, E.M.

Citation

Bogaerts, E. M. (2017, December 20). *Producing the local: Javanese performance on Indonesian television*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/58689>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/58689>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/58689> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bogaerts, E.M.

Title: Producing the local: Javanese performance on Indonesian television

Issue Date: 2017-12-20

Samenvatting

Het medium televisie is getuige van en draagt bij aan politieke macht, economische structuren, sociale veranderingen en culturele betekenissen (Fickers and Johnson 2010). Studie van televisie, in Indonesië alom tegenwoordig, biedt ons daarom een bijzondere kijk op de Indonesische maatschappij. Deze dissertatie benadert Indonesische televisie vanuit het standpunt van Javaanstalige performance. Performance wordt gebruikt in de brede betekenis van het woord, zoals gedefinieerd door Bauman (1992) als een vorm van communicatief gedrag met bijzondere nadruk op het esthetische aspect, geplaatst in een bijzonder kader en uitgevoerd voor een publiek. Bovenal is deze studie een pleidooi voor een diepgaand onderzoek naar de rol van proximateit (*proximity*) bij de productie, verspreiding en receptie van lokale televisieprogramma's.

Dit proefschrift onderzoekt hoe televisie Javaansheid verbeeldt, bedoeld om de aandacht van potentiële kijkers te trekken en vast te houden. Het is zowel thematisch als chronologisch opgezet, hanteert een interdisciplinaire benadering en is empirisch gestoeld. Mijn corpus bestaat uit een brede waaier aan televisiegenres: van theatrale genres en drama tot praatprogramma's en ander vermaak, nieuwsberichten, infotainment en reclame. Ik heb uitvoerig gebruik gemaakt van interviews, publicaties in Indonesische kranten en tijdschriften, brieven van kijkers, wetsteksten, scripts, programmabeschrijvingen en overzichten en televisiewebsites. De structuur is opgehangen aan drie thema's: het representeren van traditie, het lokaliseren van persuasie en het mediëren van het lokale. Ik heb voor deze drievoudige benadering gekozen uit nieuwsgierigheid omdat ik wilde ontdekken welke resultaten de studie van televisie vanuit verschillende perspectieven zou genereren. Indien samengevoegd zouden die uitkomsten, in de vorm van een mozaïek, de vele facetten van het televisielandschap kunnen laten zien, terwijl de dynamiek van het televisuele proces kon worden behouden. De focus op de productie van het lokale vormt de rode draad, waarbij het lokale als complexe fenomenologische kwaliteit, in tegenstelling tot wat Appadurai (1996) beweert, niet alleen relationeel en contextueel is, maar ook nauw verbonden aan lokale schaal en specifieke geografische locaties. De analyse steunt op een aantal case studies van Javaanstalige performance op de televisie.

Centraal staat de vraag hoe mensen gebruik maken van nationale, regionale, lokale, publieke en commerciële omroepen in Indonesië – elk op zijn of haar eigen wijze en met eigen doelstellingen – om het lokale te representeren en, in het bijzonder, hoe zij beelden van Javaansheid creëren via de productie en de verspreiding van performance. Javaanstalige performance wordt door de Indonesische televisie ingezet voor verschillende doeleinden: om kijkers te entertainen en te informeren, om het lokale/het regionale te representeren en om een bijdrage te leveren aan de constructie van een nationale cultuur, om het traditionele levend te houden en te koesteren, voor persuasief oogmerk (zowel commercieel als voor propaganda-doeleinden), als tegenstem die diversificatie vertolkt tegenover globale of Jakartase invloeden,

en om uitdrukking te geven aan multiculturalisme. Discursieve praktijken over lokale, nationale en globale culturen in de elektronische audiovisuele media in Indonesië en het metadiscours over deze onderwerpen in de uitgezonden genres zelf vormen het raamwerk waarin deze kwesties worden geplaatst.

Dit onderzoek richt zich op de continuïteiten en veranderingen in inhoud, vorm en status van Javaanstalige performance door en op de televisie vanaf het eind van de tachtiger jaren van de vorige eeuw tot het eerste decennium van de twintigste eeuw (1988-2008). Doordat de dissertatie twee decennia beslaat en het resultaat is van longitudinaal onderzoek, biedt zij een historisch overzicht van het ‘televisualiseren’ van Javaanstalige performance binnen de dynamiek van de context en van het steeds complexere televisielandschap van Indonesië. De op linguïstische gronden gebaseerde keuze om getelevisualiseerde Javaanstalige performance te bestuderen, leidt tot inzichten in de bijzonderheden van dergelijke uitzendingen en in hoezeer zij verschillen van Indonesischtalige televisieprogramma’s. Uit deze keuze vloeien ook beperkingen voort. Javaanstalige (en andere etnisch- of linguïstisch-geaffilieerde) programma’s beslaan immers maar een klein percentage van de totale programmering. De meeste televisieprogramma’s zijn Indonesischtalig en richten zich op een breed publiek, ongeacht etnische of geografische afkomst. Religieuze programma’s, frequent aanwezig op de Indonesische televisie, maar in de periode van het onderzoek niet Javaanstalig, worden ook buiten beschouwing gelaten.

Het inleidende Hoofdstuk 1 schetst het theoretisch kader en de kernconcepten van dit proefschrift: het lokale, proximateit en traditie. De verschillende definities van het lokale en traditie worden binnen de Indonesische context en in een historisch kader geplaatst. Zo kan het lokale worden gedefinieerd als nationaal, regionaal of (subregionaal) lokaal. Traditie was nadrukkelijk aanwezig in het Nieuwe Orde discours en verdient daarom in al haar aspecten aandacht bij de studie van televisie. Proximateit is een essentiële eigenschap van televisie (Scannell 1995). Het medium suggereert fysieke nabijheid door mede-aanwezigheid met de kijkers te simuleren. Op basis van gemeenschappelijke cultureel-linguïstische vaardigheden, kennis en begrip (*common ground*) tussen producenten en de kijkers ontstaat er betekenis. Dat gebeurt ook omdat kijkers de wetmatigheden van het medium televisie en de televisiegenres doorgronden en het erbij horende taalgebruik (her)kennen.

Het discours over Javaanse taal en cultuur in de onderzochte periode beïnvloedde keuzes met betrekking tot het taalgebruik op de televisie. Hoofdstuk 2 schetst de normen en waarden die tot stand kwamen tijdens debatten over dit taalgebruik op Javaanse taalcongressen en tijdens bijeenkomsten van andere fora. Twee visies zijn dominant: het Standaard Javaans is een erfenis van een verfijnde en verheven cultuur en dient als zodanig te worden geconserveerd. De andere visie legt de nadruk op de vele stijlen en vormen die het Javaans kent en op het toepassen van deze lokale taal als hedendaags creatief instrument.

Deel I concentreert zich op het televisualiseren van een specifiek Javaans performatief genre, *kethoprak*, om te illustreren hoe traditie, een in deze periode frequent besproken concept, op televisie op velerlei wijzen werd geïnterpreteerd en een flexibel karakter kreeg. Een open

houding tegenover innovatie en de wens om gelijke tred te houden met de ontwikkelingen in de maatschappij bleken een middel om traditionale uitvoerende kunsten levend te houden.

Hoofdstuk 3 laat zien hoe TVRI Stasiun Yogyakarta, het eerste regionale televisiestation, tegelijkertijd de nationale stem verwoordde en het lokale verbeeldde. Tijdens de oprichting kreeg deze zender de rol van artistieke en culturele barometer van de regio toebedeeld. Inzicht in de programmering moet uitwijzen of dit nog steeds het geval was in the negentiger jaren en zo ja, op welke wijze de zender erin slaagde deze doelstelling te bereiken. Het televisiestation ontwikkelde een sterke merknaam (*branding*) en kwam de kijkers tegemoet door de programma's te doordrenken met allerlei vormen van proximateit. Hoewel het de educatieve en ontwikkelingsprogramma's van de nationale overheid ondersteunde en bijdroeg aan het totstandbrengen van een nationale identiteit en cultuur, was dit regionale televisiestation meer dan louter een verlengstuk van de nationale TVRI. Dank zij de bijdragen van lokale producenten, vaak zelf uitvoerend kunstenaar of cultuurbeoefenaar, en inspiratie halend uit lokale traditionele uitvoerende kunsten, ontwikkelde het zijn eigen performance stijlen en nieuwe televisiegenres.

Hoofdstuk 4 besteedt aandacht aan kethoprak als voorbeeld van een Javaans dramatisch genre dat telkens opnieuw, vanaf het ontstaan meer dan een eeuw geleden, omgevingsinvloeden heeft geabsorbeerd en geïntegreerd. Ik onderzoek hoe dit genre, in essentie een Javaanse aangelegenheid, zich ontwikkelde van een modern urbaan commercieel performance genre tot een genre dat het predicaat 'traditioneel' kreeg, geheel in lijn met het Nieuwe Orde discours.

Aan de hand van twee case studies verkent Hoofdstuk 5 de categorieën 'kethoprak op de televisie'', met als voorbeeld het op televisie uitgezonden stuk *Pangeran Mangkubumi Wisuda* (De kroning van Prins Mangkubumi), en 'televisiekethoprak', met als voorbeeld het genre *kethoprak sayembara* (kethoprakseries-met-prijsvraag). Voortbouwend op deze verkenning bespreek ik de belangrijkste effecten van het televisualiseren van kethoprak. De case studies illustreren mijn argument dat innovatie van zogenoemde traditionele uitvoerende kunsten heeft geleid tot hun behoud. Ze tonen ook aan hoe hecht TVRI Yogyakarta, het genre kethoprak en zijn beoefenaars met elkaar verbonden waren.

Deel II behandelt de wijzen waarop informatie, persuasie en propaganda gelokaliseerd werden. Ik richt me op uitzendingen van Javaanstalige performance, in het eerste geval met commerciële doeleinden, in het tweede om informatie te verspreiden. Op grond van deze uitzendingen krijgen we inzicht in de bijdrage van de betrokkenen (in hun hoedanigheid van agens) en wordt het amalgaam aan boodschappen, verhalen en ideologieën blootgelegd, geïntegreerd als ze zijn in de flow van de programma's. De analyse van de bij de mediëringsprocessen betrokkenen onthult hoe zij balanceren tussen verschillende, vaak paradoxale ideologieën.

Hoofdstuk 6 licht nader toe hoe Indosiar, opgericht als vijfde commerciële zender in Indonesië, een branding creëerde nadat het Java als potentiële markt had herontdekt. De zoektocht van de zender naar een specifieke identiteit en enkele initiële reacties op zijn beleid bieden waardevolle achtergrondinformatie. Die vormt de basis voor Hoofdstuk 7, waarin

eigenaarschap, zakelijke en andere netwerken en de identiteit van Indosiar als commercieel bedrijf en als deelnemer aan het Indonesische mediabestel aan de orde worden gesteld en de hiermee samenhangende stemmen, boodschappen en ideologieën die in de programmering worden vertolkt. Het rurale ontwikkelingsprogramma *Mbangun Desa* geeft in Hoofdstuk 8 een ander voorbeeld van gelokaliseerde persuasie. Oorspronkelijk ontworpen als overheidsprogramma om plattelandsbewoners te informeren en te overreden, ontwikkelde *Mbangun Desa* zich van openlijk propagandamedium tot infotainment. Net als de kethoprak sayembara-series en het programma *Pangeran Mangkubumi Wisuda* werd *Mbangun Desa* populair omwille van de wijze waarop het het lokale produceerde en het een sfeer van *akrab* (vertrouwdheid) ademde, erop gericht om de kijkers aan de buis te kluisteren. De representatie van het vertrouwde leidde er ook toe dat het onderhoudende karakter geleidelijk aan de overhand kreeg over de persuasieve boodschap.

Deel III richt zich op praktijken van lokalisering en representaties van Javaanse culturen binnen de mogelijkheden en restricties van de nieuwe televisie-industrie die in de eenentwintigste eeuw werd opgezet. Als eerste betoog ik dat het lokale als concept betekenis verwerfde in de mediërende praktijken van de lokale televisiestations omdat de mediawetgeving hier in gebreke bleef. Ten tweede toon ik aan dat lokale televisiestations, ondanks hun commerciële belangen, in hun programmering een veel ge diversifieerder representatie van Javaansheid boden en bieden dan het geval was tijdens het regime van de Nieuwe Orde. Hoofdstuk 9 laat het ontstaan zien van een volledig nieuwe zendindustrie in Yogyakarta, die kansen bood om zich af te zetten tegen bestaande monopolies door lokale culturen te representeren. Ik ga in op de regulering van lokale televisie om de belangrijkste kwesties die hiermee samenhangen te kunnen vatten. Hoofdstuk 10 gaat in op hoe lokale zenders, zowel publieke als commerciële, zich verschillende strategieën toeëigenden om televisie te lokaliseren, om zichzelf als lokaal te definiëren binnen het televisielandschap van Indonesië, om lokale culturen te verbeelden en om de competitie aan te gaan met andere Indonesische en globale televisiezenders. Door hun uitzendingen in het Javaans en door het lokaliseren van buitenlandse formats en producties verbonden zij hun imago sterk met de regio. Ze gaven lokale cultuuruitingen een belangrijke plaats in de programmering en sloten lokale allianties. Op allerlei wijzen wendden ze zich tot lokale gemeenschappen, die ze als potentiële kijkers en/of potentiële adverteerders beschouwden.

De conclusies van de Hoofdstukken 9 en 10 worden gepresenteerd in Hoofdstuk 11. In dit laatste hoofdstuk weerleg ik Appadurai's visie aangaande het lokale en reflecteer ik op de resultaten van deze studie vanuit het oogpunt van mijn kernconcepten. In de Epiloog krijgen deze extra reliëf in het perspectief van enkele zeer actuele ontwikkelingen.